

BÁNSÁGI ANDOR*

1. ÁBRA.
Tengeralattjárók a
Cattarói-öbölben,
1918-ban. Középen az
SM U 4 látható (Forrás:
Hadtörténeti Múzeum;
58437-129 sz.)

EGY LÖVÉSSSEL NÉGYET!

AZ SM U 4 TENGERALATTJÁRÓ TÁMADÁSA 1916. SZEPTEMBER 14-ÉN

Az SMU 4 egyike volt a két Germania-típusú tengeralattjárónak, amelyet a kielii Germaniawerft épített a császári és királyi haditengerészet megrendelésére 1907–1908 folyamán. 1909. augusztus 29-én állt szolgálatba, első parancsnoka Lothar Leschanowsky sorhajókapitány volt. Ezeket a tengeralattjárókat (és még további két-két példányt a Lake- és Holland-típusokból) az Osztrák–Magyar Monarchia azért rendelte meg, hogy ki tudják választani azt a típust, ami a tengeralattjáró-fegyvernem alapját képezheti.

Az SM U 4 a háború kitöréséig havonta maximálisan tíz gyakorló utat tett, és gyakran állt dokkban, ahol kisebb-nagyobb sérüléseit javították, de jelentős átépítésére vagy módosítására nem került sor. A hadüzenetet követő hónapok során a Monarchia bevetésre alkalmas tengeralattjáróit, köztük az SM U 4-et is, Pólából Cattaróba helyezték át. Ennek ellenére számottevő esemény a háború első évében nem történt vele. 1915. március 23-án Pólába indult, ahol március 31-én dokkba állították és felújították: a

Összefoglalás: Az SM U 4 császári és királyi tengeralattjáró 1916. szeptember 14-én torpedóval elsüllyesztett egy gőzöst, majd a lövegével szétlőtte a gőzös fedélzetéről a tengerbe esett motoros naszádokat. A brit National Archives levéltárban őrzött dokumentumok alapján az események részletei, a gőzös és a motoros naszádok nevei is beazonosíthatók. Utóbbiak a Királyi Haditengerészet kötelékébe tartozó felfegyverzett motoros naszádok voltak, amiket kifejezetten tengeralattjáró-vadászatra építettek. Ezekkel együtt a Császári és Királyi Haditengerészet által elsüllyesztett brit hadihajók száma, a köztudatban elterjedt egyről négyre emelkedik.

Kulcsszavak: SM U 4, SS Inverbervie, HMML 230, HMML 246, HMML 253, HMML 255, Rudolf Singule, Thomas Radcliffe, Arthur Wilfred Barnes Lowcock, Cecil Echlin Gerathy, tengeralattjáró, Császári és Királyi Haditengerészet, Királyi Haditengerészet

Abstract: On the 14 September 1914, the Austro-Hungarian SMU 4 submarine sank a steamer with a torpedo, and with its deck gun destroyed the motor launches that fell in the sea from the deck of the steamer. Upon examining the documents kept in the vaults of the British National Archives the steamer and the motor launches can be identified. The latter ones were armed vessels of the Royal Navy and were developed for submarine hunting. Considering these, the number of the Royal Navy warships sunk by the Imperial and Royal Navy increases from one to four.

Keywords: SM U 4, SS Inverbervie, HMML 230, HMML 246, HMML 253, HMML 255, Rudolf Singule, Thomas Radcliffe, Arthur Wilfred Barnes Lowcock, Cecil Echlin Gerathy, submarine, Imperial and Royal Navy, Royal Navy

kipufogócsövek kivezetését áthelyezték a vízvonala alá, kijavították a tartályokat és a ventilátorokat, valamint kapott egy 37 mm-es gyorsüzelő löveget is a torony elé. [1] Még a mun-

kálatok befejezése előtt, április 9-én, Rudolf Singule sorhajóhadnagy vette át a parancsnokságát, aki több sikeres bevetést is teljesített az SM U 4-gyel, és a Monarchia egyik ünnepe

* Történész, doktorandusz, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola.
ORCID:
0000-0003-0593-1691

2. ÁBRA. Rudolf Singule
(John Quincy Adams
festménye, 1916) [2]

tengeralattjárós ásza lett. Singule 1915. június 9-én megtorpedózta a brit Dublin cirkálót, ami ugyan nem süllyedt el, de fél évre kiesett a harcokból. 1915. július 18-án elsüllyesztette a dalmát partokat bombázó olasz Giuseppe Garibaldi páncélos cirkálót, aminek hatására az olasz haditengerészet a háború utolsó hónapjáig felhagyott az osztrák-magyar partvidék ellen intézett támadásokkal.

1916 tavaszától az Adrián csökkent az ellenséges tevékenység, így a császári és királyi tengeralattjárók a Jón-tengerre is kiterjesztették útjaikat. Rudolf Singule az SM U 4-gyel itt is sikereket ért el: 1916. március 30-án megállította és robbanószerekkel megsemmisítette a brit John Pritchard vitorlást, augusztus 14-én pedig torpedóval elsüllyesztette az olasz Ponte Maria Q-hajót¹. [3]

Az SM U 4 legközelebb 1916. szeptember 12-én, 17 órakor futott ki a Jón-

1. TÁBLÁZAT. Az SM U 4 főbb harcászati-technikai jellemzői (A szerző szerkesztése az [1] alapján)

Jellemző		Érték
Víziszorítás [t]	felszínen	240
	lemerülve	300
Hosszúság [m]		43,2
Szélesség [m]		3,75
Merülés [m]		2,65
Hajtómű	felszínen	2 db 450 kW-os (600 LE) kerozinmotor
	víz alatt	2 db 240 kW-os (320 LE) villanymotor
Sebesség [csomó]	felszínen	12 (22 km/h)
	víz alatt	8,5 (15,7 km/h)
Fegyverzet		2 db 45 cm-es torpedóvető cső, 3 db torpedó, 1915-ben 1 db 3,7 cm/L23 fedélzeti löveg, 1917-től 1 db 7,0 cm/L26 fedélzeti löveg
Személyzet [fő]		21

tenger irányába. Szeptember 13-án, hajnali 3 óra 15 perckor, 33 tengeri mérföldre nyugatra a Laghi-foktól egy mozdulatlan brit tengeralattjárót észlelt 400–600 méter távolságban. Az SM U 4 lemerült, majd Singule egy torpedót indított rá, de az nem talált. A brit egység semmilyen kitérő vagy támadó manővert nem hajtott végre, így valószínűleg nem is észlelte a támadást.

Szeptember 14-én, 15 óra 55 perckor Singule két gőzöst pillantott meg 6 tengeri mérföldre a Spartivento-fok – Nau-fok vonaltól délre. 17 órakor, 500 méter távolságból, a hátsó torpedóvető csőből egy torpedót indított az elől haladó felfegyverzett gőzösre, amelynek méretét 5-6000 BRT²-ra becsülte. A hajó nevét és a nemzetiségét nem tudta megállapítani. A hajó elsüllyedése után a fedélzetén szállított 4 db felfegyverzett naszád a vízbe esett. Ezek közül egy elsüllyedt, kettő pedig gerinccel felfelé lebegett a vízben, ezért azokat a fedélzeti löveggel lőtték szét. A második gőzös a 3500 BRT-s Italia volt, ami szenet vitt volna Tarantóba. Singule lemerült, hogy

egy torpedót indítson rá, de egy rövid orrnehéz időszakban a torpedó a saját súlya és egy hibás szelep miatt kicsúszott a nyitott fedelű vetőcsőből.³ Ezután inkább felemelkedett, és a fedélzeti lövegével kezdett tüzelni az Italiára. Mindeközben egy harmadik gőzös is feltűnt délnyugat felől, de a tengeralattjárót észlelve megfordult és elhajózott. Az összecsapás után Singule visszafordult Cattaró irányába, az Italiát pedig süllyedő állapotban hagyta hátra.⁴

Szeptember 15-én, 10 óra 25 perckor a tengeralattjáró őrszemai két repülőgépet észleltek Fano irányából. 11 óra 20 perckor a gépek visszatértek, majd öt bombát dobtak az SM U 4-re. 13 óra 15-kor egy nagy méretű felfegyverzett motorbárka egy vízbombával támadta a tengeralattjárót.

Singule sorhajóhadnagy végül szeptember 16-án, 14 órakor futott be az SM U 4-gyel a Cattarói-öbölbe, és másnap a két gőzös elleni támadásért megkapta a Bronz Katonai Érdemérem a Kardokkal kitüntetést. [3]

A brit jelentések alapján azonosítható, hogy az elsüllyesztett, ismeretlen

¹ A "Q-hajók" (az írországi Queenstownban lévő bázisuk után kapták nevüket) rejtett, könnyű lövegekkel felszerelt kereskedelmi hajók, azaz tengeralattjáró-csapdák voltak. Semleges lobogó alatt hajóztak, és ha egy tengeralattjáró felemelkedett, hogy megállítsa és megsemmisítse őket, akkor a kedvező pillanatban tüzet nyitottak rá.

² A bruttóregisztertonna a hajók teljes belső térfogatának regisztertonnában kifejezett, 1994-ig érvényben lévő mértékegysége. 1 regisztertonna = 100 köbláb (kb. 2,8316 m³).

³ Az SM U 4 lassan merült, és víz alatti menetben nehezen volt irányítható.

⁴ Az Italia gőzös a háború előtt a Deutsche Levante-Linie AG kötelékében hajózott. A hadüzenet után az olaszok lefoglalták és használatba vették. Nem süllyedt el, az olaszoknak sikerült bevontatni Tarantóba. 1917. június 18-án a Ligur-tengeren aknára futott és elsüllyedt.

gőzös az 1913-ban épült, 4309 BRT-s brit SS Inverbervie szénzállító volt, amit az Admiralitás bérelt ki háborús igényeinek ellátására. Azonban a gőzös fedélzetéről vízbe esett, felfegyverzett motoros naszádok esete több szempontból is érdekes. Ezeket a császári és királyi haditengerészet történetét feldolgozó magyar nyelvű művek meg sem említik, noha az osztrák kutatók már évtizedekkel ezelőtt tudtak róluk. Mindenesetre az események a brit Admiralitás számára 1916. november 25-én a szénzállító gőzös elsüllyedéséről összeállított aktából rekonstruálhatók. (A dokumentumot a brit Nemzeti Levéltárban őrzik, és elektronikus másolata térítés ellenében kikereshető.)

1916. szeptember 16-án a HMS Queen⁵ sorhajó fedélzetén a hadbírósg kihallgatta az Inverbervie parancsnokát és a fedélzeten tartózkodó tiszteket. Thomas Radcliffe parancsnok vallomásából a következő eseménysor rajzolódik ki.

A konvojt három gőzös alkotta: a brit Inverbervie szénzállító, az olasz Italia, valamint a (feltehetően) görög Eptalofos. A támadás idején 9,5 csomós sebességgel haladtak. Tiszta idő volt, és közepes erősségű délnyugati szél fújt. Az Inverbervie-hez képest az Italia balra hátul 2 mérföldre hajózott, míg az Eptalofos 6 mérföldre mögötte. 17 óra 15 perckor észak-északkeleti irányba haladtak, és 15-20 tengeri mérföldre voltak a Rizzuto-foktól, amikor az Inverbervie jobb oldalát egy torpedó találta el. A hajó azonnal megtelt vízzel és 7-8 perc alatt a főfedélzetig süllyedt a tengerbe. A személyi veszteség hat fő volt: öt gépész és egy matróz a motoros naszádok legénységéből, aki a tengerbe esett és vízbe fúlt. A túlélők, összesen 72 fő – két dingi⁶ és egy mentőcsónak segítségével jutottak partra, helyi idő szerint 22 órakor. Itt a vármórság először a Mairie kastélyba kísérté őket, majd La Castella és San Leonardo településeken keresztül jutottak el Tarantóba.

A jelentés szerint az Inverbervie fedélzetén négy felfegyverzett motoros naszádot⁷ szállítottak: a HMML 230, 246, 253 és 255-öt. (2. táblázat) Mindegyiket a Tarantóban állomásozó brit erőknél szánták, ugyanis ott volt a Mediterráneum VI-os számú őrző zónájának a központja. Ezeket a 80 láb (24 méter) hosszú, 37 tonna vízkiszorítású naszádokat az amerikai Electric Launch Company (ELCO) építette, és a Királyi Haditengerészetben belül a háború kitörése után létrehozott Partvédő Erők kötelékébe tartoztak. Az ELCO a háború folyamán összesen 580 db ilyen fatestű hajócskát gyártott le és adott át a Királyi Haditengerészetnek. A meghajtásukat 2 db 220 lóerős (164 kW), hathengeres benzinmotor biztosította, és maximálisan 19 csomós (35,18 km/h) sebességet tudtak elérni. A fegyverzetük kezdetben egy 13 fontos ágyúból⁸ és egy Lewis golyószóróból állt, továbbá vízbombákat és aknákat hordoztak, majd ellátták őket hidrofonnal és ködfejllesztővel is.

A négy motoros naszád rangidős tisztje a Királyi Haditengerészet önkéntes tartalékos, Wilfred Lowcock hadnagy volt. Vallomásából kiderül, hogy a torpedó becsapódása után fél órával hagyták el a hajó fedélzetét, és a naszádokon tárolt titkos iratokat és kódkönyveket⁹ elfelejtették megsemmisíteni. Ugyan az HMML 246 nem süllyedt el, és a kódkönyvek is a helyükön maradtak, a bizottság mégis kifejezte aggodalmát, hogy a tengeralattjáró személyzete esetleg megszerezhetette azokat, és az elkövetkező hetekben számítani lehet a kódok feltörésére. Az Inverbervie parancsnokának eljárását azonban elsőrangúnak ítélték. [4]

Singule 1917. november 30-án Franz von Rzemenowsky-nak adta át az SM U 4 parancsnokságát, őt pedig a pólai tengeralattjáró-állomásra helyezték át, ahol a tengeralattjáró-parancsnokok képzésében vett részt, valamint az SMS Panther iskolahajó parancsnoka lett. Az összeomlás

2. TÁBLÁZAT. Az ELCO gyártmányú Motor Launch naszádok főbb harcászati-technikai jellemzői (A szerző szerkesztése a [9] alapján)

Jellemző	Érték
Vízkiszorítás [t]	37
Hosszúság [m]	24,3
Szélesség [m]	3,6
Merülés [m]	0,9
Hajtómű	2 db 6 hengeres, 220 lóerős Standard benzinmotor
Sebesség [csomó]	19 (35,18 km/h)
Fegyverzet	1 db 13 fontos ágyú, 1 db Lewis golyószóró, vízbombák és aknák
Személyzet [fő]	9

3. ÁBRA. Rudolf Singule, 1916-ban, Carl Pietzner fotóján [5]

után hazatért Brnóba, majd 1919. október 4-től a csehszlovák hadseregben szolgált hajóskapitányként. 1920. augusztus 20-án tartalékállományba helyezték, majd a nyugdíjbiztosítónál dolgozott. 1939-ben Németország bekebelezte Csehszlovákiát. Mivel a Kriegsmarine-nek szüksége volt a tapasztalt első világháborús tengeralattjáró-parancsnokokra, Singule ismét a régi szakmájában találta magát. 1941. december 1-től 1942. április 29-ig az UD 4¹⁰ kiképző tengeralattjáró parancsnoka volt Kielben. 1942 február elsején korvettkapitányi rangot kapott, és kinevezték az Olasz Király-

⁵ London-osztályú sorhajó. 1915. május 27-étől 1919 áprilisáig Tarantóban állomásozott.

⁶ Tőkesúly nélküli kis méretű vitorlás. Az oldalcsúszás megakadályozására a hajó középvonalában ún. uszony (svert) nyúlik a vízbe.

⁷ Angolul „motor launch” röviden „ML”. Az HMML feloldása: His (vagy Her) Majesty's Motor Launch.

⁸ A 13 fontos ágyúkat később 3 fontosakra cserélték.

⁹ Ezek a következők voltak: Auxiliary Patrol Signal Book, Pendant Board for Mercantile Fleet Auxiliaries, Lance Bombs and Depth Charge kézikönyvek.

¹⁰ Zsákmányolt holland tengeralattjáró. Eredeti jelzete HNLS O 26.

4. ÁBRA. Az SM U 4 a pólai Arzenál dokkjában
(Forrás: Hadtörténeti Múzeum; 11239 sz.)

ságban szolgáló német tengeralattjáró-parancsnokának. Romló egészségi állapota miatt, valamint mert betöltötte a 60. életévét, 1943. augusztus 31-én elbocsátották az aktív szolgálatból. [3]

Élete utolsó évét otthonában töltötte. 1945. május 2-án a bevonuló szovjet katonák saját házában meggyilkolták, miközben családja egyik nőtagját próbálta védeni. Rudolf Singulét 1945. május 4-én egy jeltelen sírba temették, első felesége mellé. 1983. március 30-án maradványait nyugatra menekült lánya rokonainak sírjába helyezték át, de ismét név nélkül. Végül 2006. november 11-én, a brnoi hatóságok támogatásával kapott méltó síremléket az ottani központi temetőben. Az ünnepségen a hagyományör-

zők mellett a családtagok is megjelentek. Az esemény emlékére egy limitált példányszámú ezüst és bronz emlékérmét is készítettek Singule portréjával, valamint a „VELITEL S.M.U.4 + GIUSEPPE GARIBALDI 18.7.1915” és „RUDOLF VON SINGULE” feliratokkal.

Arthur Wilfred Barnes Lowcock hadnagy, a motoros naszádok rangidős tisztje első beosztását 1916. április 18-án kapta meg, mint az HMML 75 parancsnoka. 1916. július 16-tól a HMML 255 parancsnoka, ami szintén odaveszett az SM U 4 támadása során. 1916. október 3-án vette át új hajója, a HMML 367 parancsnokságát, amin már egészen a háború végéig szolgált. A fegyverszünetet egy nappal élte túl, mivel 1918. november 12-én a Királyi Haditengerészet mudrosi

kórházában tífuszban elhunyt. [6] Nevét az inverchaolaini (Skócia) plébánia hősi emlékműve őrzi. [7]

A jelentés még a HMML 230 parancsnokát nevesíti: Cecil Echlin Gerathy hadnagy 1915. augusztus 31-én csatlakozott a királyi haditengerészet önkéntes tartalékos erőihez. A HMML 1, 52 és 57 motoros naszádokon szolgált, majd 1916. július 16-án kinevezték a HMML 230 parancsnokának, ami szűk két hónappal később lett az SM U 4 áldozata. Még ezen év október 3-án megkapta a HMML 373 naszád parancsnoki posztját, amit a háború végéig megtartott. Nevét több jelentésben is megemlítették, amiért példásan járt el az ellenséges tengeralattjárók üldözése során. 1919. július 21-én szerelt le, [8] majd 1931-től a Daily Mail tudósítója lett. Ilyen minőségében a nacionalisták oldalán bejárta Spanyolországot, és 1937-ben kiadta a *The Road to Madrid* című könyvét, amelyben a polgárháború eseményeit és Franco hatalomra kerülését mutatta be. [10] 1938. május 13-án hunyt el a londoni Egyetemi Kórházban.

A parancsnokságot Singulétől átvevő Franz von Rzemenowsky még három bevetést teljesített az SM U 4-gyel, de egyetlen ellenséges hajót sem süllyesztett el. 1918. július 5-én a naszádot Novigrádba helyezték át, ahol a tengeralattjáró-parancsnoki tanfolyam kiképző hajója lett. 1918. október 31-én hajózott át Novigrádból Fiumébe, amikor Horthy Miklós ellentengernagy átadta a flottát a délszláv nemzeti tanácsnak. A hajó egészen 1920-ig a város kikötőjében állt, majd még ebben az évben Franciaországnak ítélték, de sohasem sorolták be a francia flottába, hanem fémhulladékként értékesítették.

HIVATKOZÁSOK

- [1] Aichelburg, Wladimir: Die Unterseeboote Österreich-Ungarns. Akademische Druck-u. Verlagsanstalt. Graz, 1981.
- [2] Bécsi Hadtörténeti Múzeum (Heeresgeschichtliches Museum Vienna) – <https://jqadams.art/werke/rudolf-singule-196>
- [3] Trulei, Oliver: Die U-Boot-Kommandanten der k.u.k. Kriegsmarine. Vergessene Schicksale. Szerzői kiadás, Bécs, 2012.
- [4] Torpedoing of H.M. Collier INVERBERVIE – ADM 137/3171 – The National Archives, Kew, 1916.
- [5] Közkincs, https://hu.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Singule
- [6] Name Lowcock, Arthur Wilfred Barnes Page. Number: 98 – ADM 337/117/195 – The National Archives, Kew, 1918.
- [7] Az emlékmű és részletes adatai a nevekkel az Imperial War Museum honlapján megtekinthető. <https://www.iwm.org.uk/memorials/item/memorial/56883> (Letöltve: 2024.12.04.)
- [8] Name Gerahty, Cecil Echlin. Page Number: 155 – ADM 337/117/309 – The National Archives, Kew, 1919.
- [9] Gerathy, Cecil: The Road to Madrid. Hutchinson and Co., London, 1937.
- [10] Maxwell, Gordon S. – Maxwell, Donald: The Motor Launch Patrol. J. M. Dent and Sons, Limited. New York, 1920.

ÖSSZEGZÉS

A támadás részleteinek feltárása, az elsüllyedt hajók neve és besorolása felülírja azt az évtizedekig elfogadott megállapítást, hogy az 1918. május 14-én megtorpedózott HMS Phoenix romboló volt az egyetlen brit hadihajó, amit története során a császári és királyi haditengerészet elsüllyesztett. A tengeralattjáró-vadászatra épített motor launch naszádok a Királyi Haditengerészet kötelékében szolgáló hadihajók voltak, így a kérdéses szám egyről négyre emelkedik. ■